

PROGRAM USPOSABLJANJA »AKTIVACIJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ«

Razpis: KA2-1-2023

Ključna aktivnost 2 (KA2) – Sodelovanje med organizacijami in institucijami: mala partnerstva na področju izobraževanja odraslih

Številka projekta: 2023-1-SI01-KA210-ADU-000156306

Ime projekta: »Krepitev osebne odgovornosti v zaporniškem sistemu za trajnost v družbi«

Kratek naziv projekta: »First in - then out«

Obdobje izvajanja projekta: 1. 9. 2023 – 28. 2. 2025

Koordinator projekta: Cene Štupar – CILJ (SI)

Partner v projektu: Centar za izobrazbu (HR)

Pridruženi partner: Ministrstvo za pravosodje, URSIKS (SI)

Program usposabljanja so pripravili člani projektnega tima projekta:

Anto Aščić, Renata Bačvić, Smiljka Baranček, Dragica Glažar, Mira Jakupaj, Jure Jamšek, Sanda Jerman, Zdenko Jušić, Josipa Maras Babić, Željka Mlinarić in Srećko Podsečki

Februar, 2025

1.) IME PROGRAMA USPOSABLJANJA

Aktivacija za trajnostni razvoj

2.) NAMEN PROGRAMA USPOSABLJANJA

Primarni namen

Program usposabljanja "Aktivacija za trajnostni razvoj" je namenjen podpori zaposlenim in zunanjim izvajalcem v zaporskem sistemu pri razvoju kompetenc za celostno razumevanje, načrtovanje, izvajanje in podpiranje trajnostnih praks v zavodih za prestajanje kazni. Namen programa je okrepiti znanje, kompetence in vrednote zaposlenih in zunanjih izvajalcev v zaporskem sistemu za sistemski prehod k trajnostnim praksam, z vključevanjem zaprtih oseb v trajnostne aktivnosti znotraj zavodov za prestajanje kazni. S tem program neposredno odgovarja na obstoječe potrebe po izobraževanju zaposlenih in zunanjih izvajalcev v zaporskem sistemu na področju trajnostnega razvoja, z namenom krepitev njihove vloge pri zelenem prehodu, spodbujanju krožnega gospodarstva in uveljavljanju socialne pravičnosti v zaporskem okolju.

Program razvija celostne kompetence, ki vključujejo kritično razumevanje, praktične spretnosti in vrednotno naravnost, potrebne za izvajanje trajnostnih praks v institucionalnem okolju. Zaposleni in zunanji izvajalci bodo razvili specifične kompetence za vključevanje zaprtih oseb v trajnostne pobude, kar bo pripomoglo k večji trajnostni učinkovitosti in izboljšanju kakovosti življenja v zaporskem sistemu.

Sekundarni namen

Program posredno prispeva k večji ozaveščenosti zaprtih oseb o pomenu trajnostnega razvoja in jih vključuje v trajnostne pobude v zaporskem okolju. Poleg tega vpliva na razširjanje trajnostnih vrednot v širši lokalni in strokovni skupnosti. Program spodbuja dvosmerno vključevanje, kjer zaprte osebe aktivno sodelujejo v trajnostnih iniciativah, obenem pa zaporski zavodi pridobivajo nove pristope, ki prispevajo k trajnostnemu razvoju tudi zunaj

zaporskega okolja. S tem programom krepimo mostove med zaprtimi osebami, strokovnim kadrom in širšo družbo ter spodbujamo vključujoč zeleni prehod in vključujočo družbo.

Pravne podlage za razvoj programa

Spodbujanje trajnostnih praks pri delu z zaprtimi osebami ima trdne pravne temelje v več mednarodnih, evropskih in nacionalnih dokumentih. Tako Republika Slovenija kot Republika Hrvaška sta kot članici Evropske unije in podpisnici mednarodnih zavez dolžni implementirati načela trajnostnega razvoja v vse segmente družbe – tudi v sistem kazenskega pravosodja in izobraževanja znotraj zaporskih sistemov.

Ena izmed ključnih evropskih podlag je **Evropski zeleni dogovor** (European Green Deal), ki poziva vse javne institucije – vključno z izobraževalnimi – k aktivnemu prispevku k prehodu na trajnostno in podnebno nevtralno družbo. Učitelji in zaposleni v zaporskih ustanovah, kot javni uslužbenci, imajo pri tem pomembno vlogo, saj lahko s svojimi pristopi oblikujejo trajnostno naravnane vrednote med zaprtimi osebami (European Green Deal, COM(2019) 640 final).

Na globalni ravni k temu cilju prispeva **Agenda 2030 za trajnostni razvoj**, ki v okviru ciljev trajnostnega razvoja (SDG) izpostavlja pomen izobraževanja za trajnost (cilj 4.7) ter dostopa do znanja in informacij za trajnostno življenje (cilj 12.8). Ti cilji neposredno podpirajo vključevanje vsebin o trajnostnih praksah v kurikulum, ki jih razvijajo multiplikatorji – strokovnjaki, zadolženi za usposabljanje učiteljev in drugih strokovnih delavcev v zaporih (UN Sustainable Development Goals).

EU strategija za pravosodno usposabljanje 2021–2024 dodatno poudarja pomen vključevanja trajnostnih tem v izobraževalne programe za pravosodne delavce. Multiplikatorji, ki izvajajo usposabljanja v okviru pravosodnih in zaporskih sistemov, so s tem dokumentom pozvani k sistematični implementaciji vsebin, ki obravnavajo okoljsko odgovornost, krožno gospodarstvo in podnebne spremembe (EU Strategy on European Judicial Training 2021–2024).

Tudi nacionalni razvojni dokumenti obeh držav prepoznavajo pomen trajnostnega razvoja in vseživljenjskega učenja. **Strategija razvoja Slovenije 2030** določa trajnostni razvoj kot osrednjo usmeritev javnih politik in poudarja pomen vključevanja vseh prebivalcev – vključno z zaprtimi osebami – v procese izobraževanja in usposabljanja. Podobno **Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvaške do 2030** predvideva celosten razvoj, temelječ na trajnostnem upravljanju z viri, znanjem in vključevanjem ranljivih skupin (vključno z zaporniki) v vseživljenjsko izobraževanje.

Nenazadnje, **Priporočilo Sveta Evrope R(89)12** o izobraževanju v zaporih določa, da mora biti namen izobraževanja zaprtih oseb priprava na odgovorno in produktivno življenje po odpustu. V tem kontekstu imajo trajnostne vsebine pomembno vlogo, saj prispevajo k osebni rasti, okoljski ozaveščenosti ter družbeni reintegraciji zaprtih oseb (Council of Europe – Recommendation R(89)12).

Skupaj ti dokumenti predstavljajo pravno in strateško podlago, ki spodbuja vključevanje trajnostnih praks v izobraževalne aktivnosti zaposlenih in učiteljev, ki delujejo v zaporskem okolju.

Poleg mednarodnih, evropskih in nacionalnih dokumentov pa smo pri pripravi programa prav tako upoštevali sistematično analizo Seznama dobrih praks in predlogov na področju trajnostnega razvoja v zaporskih sistemih Republike Slovenije in Republike Hrvaške ter ugotovitve iz dveh evalvacij pilotnih izvedb programa Aktivacija za trajnostni razvoj, izvedenih v Republiki Hrvaški (17. – 19. december 2024) in v Republiki Sloveniji (3. – 4. februar 2025).

3.) CILJNA SKUPINA

Primarna ciljna skupina

Vsi zaposleni v zaporskem sistemu, tako pedagoško kot nepedagoško osebje ter zunanji izvajalci, ki delujejo v zaporskem okolju (učitelji, predavatelji,...).

Sekundarna ciljna skupina, na katero primarna ciljna skupina vpliva

Zaprte osebe.

4.) CILJI PROGRAMA USPOSABLJANJA

Splošni cilj

Povečati zmožnost zaposlenih in zunanjih izvajalcev v zaporskem sistemu za sistemsko razumevanje in praktično implementacijo načel trajnostnega razvoja ter prispevati k uresničevanju okoljskih, družbenih in ekonomskih ciljev znotraj zavodov za prestajanje kazni. Program spodbuja trajnostne vrednote v zaporskem sistemu in omogoča zaposlenim ter zunanjim izvajalcem, da postanejo nosilci sprememb, ki aktivno vključujejo zaprte osebe v

trajnostne aktivnosti. Poleg tega program spodbuja trajnostni življenjski slog, ki bo vplival na trajnostne spremembe v vsakdanjem življenju zaposlenih in zaprtih oseb, pri čemer bo zagotovljen njihov prispevek k širšemu zelenemu prehodu in vključujoči družbi.

Specifični (operativni) cilji

A. Zavedanje in razumevanje

1. Povečati ozaveščenost zaposlenih in zunanjih izvajalcev o pomenu in nujnosti trajnostnega razvoja v zaporskem sistemu.
2. Razviti sistemsko razumevanje medsebojne povezanosti okoljskih, družbenih in ekonomskih dimenzij trajnostnega razvoja.
3. Povečati razumevanje posledic neodgovornega ravnanja z viri znotraj zaporskega sistema.
4. Razviti razumevanje, kako podnebne in družbene krize nesorazmerno vplivajo na ranljive skupine, vključno z zaprtimi osebami.

B. Znanje in kompetence

1. Pridobiti specifična znanja o trajnostnih strategijah, politikah in ukrepih, relevantnih za zaporski sistem.
2. Razviti kompetence za načrtovanje in izvajanje trajnostnih praks v vsakodnevnom delu in poučevanju zaprtih oseb (npr. ravnanje z odpadki, energetska učinkovitost,...).
3. Uporabiti znanje v praksi – razviti zmožnost prenosa teorije trajnostnega razvoja v konkretne delovne kontekste pri delu in poučevanju zaprtih oseb.
4. Sodelovanje v razvoju trajnostnih iniciativ v zaporskem okolju s ciljem zmanjšanja okoljskega odtisa, povečanja družbene pravičnosti in vključevanja zaprtih oseb v trajnostne iniciative.
5. Razviti kompetence za facilitacijo vedenjskih sprememb zaprtih oseb v smeri trajnostnega ravnanja (npr. skozi soudeležbo, participativnih metod).

C. Vrednote in odgovornost

1. Spodbujati notranjo motivacijo zaposlenih in zunanjih izvajalcev v zaporskem sistemu za spremembe v odnosu do okolja, skupnosti in sočloveka.
2. Krepiti osebno in poklicno odgovornost za izvajanje trajnostnih praks.
3. Oblikovanje zglednega vedenja zaposlenih in zunanjih izvajalcev v zaporskem okolju in nosilcev sprememb za trajnostni prehod.
4. Spodbujati skupnostno odgovornost med zaposlenimi, da trajnost postane del institucionalne kulture.

D. Vpliv in inovacije

1. Integrirati trajnostne teme v izobraževalne in rehabilitacijske programe za zaprte osebe.
2. Prispevati k razvoju in pilotiranju novih modelov trajnostnega razvoja v zaporskem sistemu.
3. Uvajati ukrepe, ki dolgoročno prispevajo k zmanjšanju okoljskega odtisa, večji učinkovitosti rabe virov in izboljšanju kakovosti življenja zaposlenih in zaprtih oseb.
4. Krepi kapacitete za sistemski pristop k zelenemu prehodu in socialni pravičnosti v zaporskem sistemu.
5. Uporabiti inovativne participativne pristope (npr. soustvarjanje z zaprtimi osebami) za razvoj trajnostnih rešitev z visoko stopnjo lokalne prilagoditve.

5.) POGOJI ZA VKLJUČITEV

Posebnih pogojev za vključitev ni. Vključijo se lahko vsi, ki ustrezajo primarni ciljni skupini programa.

6.) KATALOG ZNANJA OZ. VSEBINSKI SKLOPI PROGRAMA

Program je zasnovan v obliki sedem vsebinskih sklopov in samostojnega dela udeležencev. Vsebinski sklopi programa so prilagojeni na delovanje v zaporskem sistemu. Vsebinski sklopi, skupaj s samostojnim delom za udeležence programa, tvorijo celoto programa. Vsebinski sklopi in samostojno delo udeležencev omogočajo doseganje ciljev programa, tako splošnega kot specifičnih ciljev programa.

Vsebinski sklopi in priporočeno število trajanja posameznih vsebinskih sklopov

Zaporedna številka	Vsebinski sklopi	Trajanje v pedagoških urah
1.	Uvod v trajnostni razvoj	2
2.	Vpliv posameznika na spremembe	3

3.	V zdravem telesu zdrav duh in zdravo okolje	4
4.	Odpadki in reciklaža	4
5.	Sredstva za čiščenje in higiena	4
6.	Hrana in voda	4
7.	Energija	4
	Samostojno delo udeležencev	5
	Skupaj	30

Vsebinski sklop	Teme	Znanje	Spretnosti
1. UVOD V TRAJNOSTNI RAZVOJ V ZAPORSKEM SISTEMU	Varovanje okolja	- Opišejo glavne okoljske probleme v svetu (vremenski pojavi, katastrofe, onesnaženost vode, tal, zraka,...), ki lahko neposredno ali posredno vplivajo na delovanje v zaporskem sistemu. - Poznajo naravne vzroke in človekovo delovanje, ki vpliva na spreminjanje podnebja. - Poznajo vzroke in naštejejo glavne dejavnosti za okoljske probleme / podnebne spremembe, ki so posledica človekovega delovanja.	- Pojasnijo, kako lahko glavni okoljski problemi (vremenski pojavi, katastrofe, onesnaženost vode, tal, zraka) vplivajo na delo v zaporskem sistemu (omejitev oskrbe s surovinami, varnostna tveganja, omejitev komunikacije, negativni vpliv na zdravje zaposlenih in zaprtih oseb, povečanje tveganja za izgrede in nasilje...). - Razumejo soodvisnost med zajemanjem (ponori) in emisijami toplogrednih plinov, ki je ključna za razumevanje ravnovesja ogljikovega

		- Poznaju osnovne koncepte varovanja okolja, kot so podnebne spremembe, segrevanje ozračja, trajnostni razvoj, zeleni prehod, ogljična nevtralnost, ogljični odtis. - Razlikujejo med blaženjem podnebnih sprememb (zmanjševanje emisij toplogrednih plinov) in prilagajanjem na podnebne spremembe.	kroga in ukrepov za zmanjšanje podnebnih sprememb. - Izračunajo lastni ogljični in ekološki odtis in ugotavljajo načine za zmanjševanje ogljičnega in ekološkega odtisa. - Razumejo soodvisnost potrebe po trajnostnem razvoju na več ravneh, globalni, nacionalni, organizacijski (zaporski sistem) in na ravni posameznika.
	Motivacija za trajnostni razvoj v zaporskem sistemu	- Poznajo dejavnosti v zaporskem sistemu, ki povzročajo izpuste toplogrednih plinov, ki prispevajo k podnebnim spremembam (ogrevanje in razsvetljevanje prostorov, poraba vode, ravnanje z odpadki, uporaba zemljišč, mobilnost zaposlenih in zaprtih oseb,...). - Zavedajo se, da imajo zaposleni in učitelji v zaporskem sistemu lahko pozitiven vpliv na okolje, če se zavedajo svoje odgovornosti in se izobražujejo o tem, kako lahko prispevajo k trajnostnemu ravnanju (ohranjanje naravnih virov, kot so racionalna poraba vode, električne energije, ločevanje odpadkov, recikliranje materialov, spodbujanje zaprtih oseb k trajnostnemu ravnanju).	- Razumejo, zakaj je potrebno trajnostno delovanje v zaporskem sistemu in razumejo soodvisnost vseh treh stebrov trajnostnega razvoja (okoljski, socialni in ekonomski): ohranjanje naravnih virov, družbena odgovornost, vzpostavljanje pozitivne klime v zaporskem sistemu, rehabilitacija zaprtih oseb, ekonomski učinki, kot je racionalna raba virov v zaporskem sistemu, pozitiven vpliv na lokalno okolje... - Izračunajo ogljični odtis ene od dejavnosti v zaporskem sistemu, ki povzroča emisije toplogrednih plinov (na primer izračunajo in primerjajo vožnjo zaposlenih z različnimi prevoznimi sredstvi).

			- Spodbujajo zaprte osebe k zmanjševanju ogljičnega in ekološkega odtisa in jih spodbujajo k razmisleku, kako zmanjšati lastni ogljični in ekološki odtis.
	Zakonodaja s področja varovanja okolja	- Poznajo nacionalne in mednarodne zakonodaje oz. ključnih dokumentov glede varovanja okolja. - Seznanjeni so s ključnimi izvedbenimi dokumenti uprave zaporskega sistema, ki prispevajo k ciljem trajnostnega razvoja.	- Izvedbene dokumente zaporske uprave o varovanju okolja povežejo z njihovim delom. - Iz izvedbenih dokumentov zaporske uprave znajo izračunati porabo virov (npr. porabo vode, energije, papirja, goriva za prevoz zaposlenih in zaprtih oseb), ki lahko vplivajo na njihovo delo in odločitve.

Vsebinski sklop	Teme	Znanje	Spretnosti
2. VPLIV POSAMEZNIKA NA SPREMEMBE	Pomen trajnostnega razvoja v zaporskem sistemu	- Opišejo cilje trajnostnega razvoja v zaporskem sistemu in širše (varovanje okolja, ravnanje z odpadki, načini varčevanja z energijo ipd.). - Znajo motivirati zaposlene in druge učitelje v zaporskem sistemu za spodbujanje trajnostnih življenjskih vrednot in aktivno sodelovanje pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja.	- Pojasnijo potrebo po trajnostnem razvoju za vse tri stebre (ekološki, socialni in ekonomski) na ravni zaporskega sistema ter na nacionalni in globalni ravni in jih povežejo s smernicami za varčevanje z viri v zaporskem sistemu. - Izračunajo porabo virov v zaporskem sistemu in predlagajo alternativno rešitev za varčevanje z energijo ali vodo.

			- Izobražujejo, spodbujajo in motivirajo zaposlene in zunanje sodelavce k ciljem trajnostnega razvoja.
	Spodbujanje zaprtih oseb k trajnostnemu in odgovornemu ter kritičnemu delovanju	- Vedo, katera vedenja so sprejemljiva in skladna z načeli trajnostnega razvoja (racionalna raba vode, električne energije, ločevanje odpadkov, recikliranje materialov). - Zaprte osebe znajo spodbujati k trajnostnim življenjskim vrednotam in aktivnemu uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja (varčevanje na delovnem mestu, lokalna pridelava hrane, lokalni produkti pri kuhanju, reciklaža in ponovna uporaba,...). - Poznajo metode učenja in pristope, ki prispevajo in spodbujajo trajnostno delovanje v vsakdanjem življenju.	- Zaprte osebe vključujejo v trajnostne projekte in pobude. - V izobraževalnih programih vključujejo tematike, ki spodbujajo načela trajnostnega razvoja in odgovornega ravnanja z viri - Spodbujajo in uporabljajo učne prakse, metode poučevanja, pristope in projekte, ki prispevajo k trajnostnemu delovanju in spodbujajo participacijo zaprtih oseb, aktivnost, kritičnost, inovativnost (eksperimentalno učenje, kreiranje prostora za dialog, delo na terenu –na vrtu, simulacije, igre, kjer lahko zaprte osebe sodelujejo pri reševanju izzivov trajnostnega razvoja, aktivno učenje; na učeče se osredotočeno učenje; projektno učenje; transformativno (situacijsko) učenje; igrifikacija; igranje vlog, primeri dobrih praks,...).
	Odgovornost za uresničevanje načel trajnostnega razvoja v	- Zavedajo se svoje odgovornosti za uresničevanje načel trajnostnega razvoja v zaporskem sistemu na vseh nivojih (drugi	- Sodelujejo in motivirajo druge k projektom, ki spodbujajo načela trajnostnega razvoja.

	zaporskom sistemu na vseh ravneh	zaposleni in zunanji sodelavci, nadrejeni zaprte osebe, zunanji deležniki). - Vedo, da organiziran timski pristop daje najboljše rezultate pri reševanju izzivov, povezanih s trajnostnim razvojem. - Vodstvu znajo predstaviti praktično rešitev za reševanje izzivov na delovnem mestu, ki prispeva k načelom trajnostnega razvoja. -	- Nadrejenim in upravi zaporskega sistema predlagajo ukrepe in projekte, ki spodbujajo trajnostni razvoj in prispevajo k varčevanju z viri v zaporskem sistemu. - Sodelujejo z lokalno skupnostjo in podpirajo trajnostne projekte, kamor vključujejo tudi zaprte osebe.
--	---	--	---

Vsebinski sklop	Teme	Znanje	Spretnosti
3. V ZDRAVEM TELESU ZDRAV DUH IN ZDRAVO OKOLJE	Duševno zdravje	- Poznajo zakonodajo in predpise, ki urejajo zdravstveno oskrbo v zaporih. - Poznajo etični vidik in odgovornosti pri delu z zaprtimi osebami. - Zavedajo se pomembnosti varovanja zasebnosti in zaupnosti zdravstvenih informacij. - Prepoznajo duševne motnje (stres, anksioznost, depresija). - Poznajo tehnike sproščanja in obvladovanja stresa (meditacija, dihalne vaje).	- Uporabljajo zakonodajo in predpise, ki urejajo zdravstveno oskrbo v zaporih, pri svojem delu. - Delujejo v skladu z etičnimi vidiki. - Varujejo zasebnost in zaupnost zdravstvenih informacij pri delu z zaprtimi osebami. - Predstavijo in uporabljajo tehnike svetovanja in podpore za zaprte osebe z duševnimi težavami. - Izvajajo praktične metode za zmanjševanje stresa, kot so meditacija in dihalne vaje.

		- Poznajo osnove psihološke podpore in svetovanja za zaprte osebe.	- Sposobni so prepoznati znake duševnih motenj in znajo ustrezno ukrepati in poiskati strokovno pomoč.
	Fizično zdravje	- Poznajo temeljne vsebine o fiziologiji, prehrani, telesni vadbi in duševnem zdravju. - Znajo načrtovati in voditi različne vrste telesnih vadb (kardio, moč, fleksibilnost, vzdržljivost). - Poznajo pravilne tehnike vadbe in preprečevanja poškodb. - Usposobljeni so za izvajanje skupinskih in individualnih vadbenih programov. - Razumejo osnove uravnotežene prehrane in prehranskih potreb različnih starostnih skupin. - Svetujejo o zdravih prehranskih navadah in pripravi jedilnikov. - Poznajo osnove posebnih prehranskih potreb in alergij.	- Jasno in učinkovito se sporazumevajo z zaprtimi osebami in sodelavci. - Aktivno poslušajo in se odzivajo na potrebe zaprtih oseb. - Demonstrirajo in poučujejo pravilne tehnike vadbe. - Prilagajajo vadbene programe, glede na sposobnosti in potrebe posameznikov. - V izobraževalnih programih in svetovalni dejavnosti motivirajo zaprte osebe za redno telesno vadbo in zdravo prehrano.
	Zdravo okolje	- Poznajo aktivnosti za spodbujanje zdravega okolja v zaporu.	- Vodijo okoljske projekte, kot so vrtnarjenje in urejanje zelenih površin.

		- Uporabljajo tehnologijo za spremljanje zdravstvenih kazalnikov (npr. nosljive naprave). -	- Izobražujejo zaprte osebe o trajnostnem vidiku življenja v zaporu.
--	--	--	--

Vsebinski sklop	Teme	Znanje	Spretnosti
4. ODPADKI IN RECIKLAŽA	Odpadki	- Poznajo različne vrste odpadkov (biološki, tekstil, nevarni odpadki, elektronski odpadki ipd.). - Poznajo življenjsko cikel odpadkov in njihovih vplivov na okolje ob neprimernem odlaganju. - Razumejo vpliv nepravilnega ravnanja z odpadki na okolje in zdravje. - Poznajo ekološke probleme, kot so onesnaževanje tal, vode in zraka.	- Znajo predstaviti zdravstvena in okoljska tveganja, povezana z nepravilnim ravnanjem z odpadki. - Izvajajo in promovirajo prakse za zmanjšanje negativnih vplivov nepravilnega ravnanja z odpadki na zdravje in okolje. - Prepoznajo vrste odpadkov in jih ustrezno sortirajo in reciklirajo. - Predlagajo izboljšave v sistemih ravnanja z odpadki, da se zmanjšajo škodljivi vplivi. - Zaprte osebe vključujejo k predlaganju izboljšav ravnanja z odpadki.
	Ravnanje z odpadki	- Poznajo različne metode ravnanja z odpadki, kot so odlaganje na odlagališča, sežiganje, kompostiranje in recikliranje. - Poznajo procese recikliranja za različne vrste materialov.	- Identificirajo potencialne vire onesnaževanja, povezane z odpadki. - Praktično izvajajo ukrepe za preprečevanje onesnaževanja tal, vode in zraka z odpadki.

		- Poznajo metode in ukrepe za zmanjševanje nastajanja odpadkov.	
	Ravnanje z odpadki v zaporskem sistemu	- Razumejo in poznajo sistem ravnanja z odpadki v zaporskem sistemu. - Razumejo in se zavedajo o pomembnosti preprečevanja kopičenja odpadkov in drugih nevarnosti, povezanih z ravnanjem z odpadki v zaporskem sistemu. - Razumejo pomembnost ozaveščanja zaposlenih, zunanjih izvajalcev in zaprtih oseb o ustreznem ravnanju z odpadki.	- Organizirajo in vodijo programe za ravnanje z odpadki za zaposlene in zaprte osebe. - Izvajajo izobraževanja in motivirajo zaprte osebe za sodelovanje v programih za zmanjševanje odpadkov. - Učinkovito načrtujejo in izvajajo strategije za zmanjševanje količine odpadkov. - Se prilagajajo in uvajajo nove tehnologije ter prakse na področju ravnanja z odpadki.

Vsebinski sklop	Teme	Znanje	Spretnosti
5. SREDSTVA ZA ČIŠČENJE IN HIGIENA	Trajnostni vidik higiene v zaporih	- Znajo poiskati alternative za običajna čistila in higienske pripomočke. - Poznajo energetske oznake električnih naprav. - Poznajo vsaj en certifikat za biorazgradljiva komercialna čistila (Ecolabel, Ecocert).	- Učinkovito ravna z vodo in energijo. - Reciklirajo in aktivno zmanjšujejo odpadno embalažo čistil in higienskih pripomočkov. - Poiščejo oznake certifikatov na izdelkih.

		- Razumejo pomembnost trajnostnih materialov za obleke in uniforme.	- Poiščejo informacije o certifikatih, ki jih najdejo na izdelkih na spletu.
	Družbena odgovornost zaposlenih in zaprtih oseb	- Uvidijo pomembnost organiziranja rednih delavnic o trajnostnih korakih na področju tematike sredstev za čiščenje in higijene. - Znajo spodbujati sodelavce in zaprte osebe za aktivno sodelovanje v higienskih programih. - Zavedajo se možnosti pridobivanja znanja iz lokalnega okolja.	- Poiščejo možnosti sodelovanja z zunanjimi ponudniki izobraževalnih programov na področju tematike sredstev za čiščenje in higijene. - Poiščejo možnosti sodelovanja z zunanjim okoljem (kmetje, zadrage, mala podjetja) ki ponujajo delavnice in znanja s področja trajnostne rabe čistil in higienskih pripomočkov. - Za zaprte osebe organizirajo delavnice o pomenu trajnostne rabe čistil in higijene.
	Področja uvedbe trajnostnih praks	- Naštejejo ključna področja uvedbe trajnostnih praks. - Znajo smiselno razložiti aktivnosti za uvedbo trajnostnih praks v posamezna področja. - Znajo predstaviti pozitivne učinke uvedbe trajnostnih praks. - Predvidijo negativne učinke, če se trajnostne prakse ne uvedejo ali se uvedejo v premajhnem obsegu.	- Sprotno spremljajo stanje sanitarnih naprav in opozorijo ustrezno službo o možnih okvarah. - Uporabljajo alternativna čistilna sredstva. - Uporabljajo alternativne higienske pripomočke. - Zaprte osebe vključujejo v izdelavo trajnostnih naravnih čistil (npr. v okviru delovne terapije).

		- Znajo predstaviti postopek izdelave ali priprave osnovnih alternativnih čistil in higienskih pripomočkov.	
--	--	---	--

Vsebinski sklop	Teme	Znanje	Spretnosti
6. HRANA IN VODA	Uvod v trajnostno pridelavo hrane	- Znajo opredeliti osnovne pojme in načela trajnostne pridelave hrane. - Naštejejo in opiše različne načine trajnostne pridelave hrane. - Primerjajo različne načine trajnostne pridelave hrane. - Izpostavijo bistveno prednost in morebitno slabost za različne načine trajnostne pridelave hrane. - Znajo našteti in opredeliti zakaj je trajnostna pridelava hrane v zaporniškem okolju pomembna. - Znajo našteti okoljske, zdravstvene in prehranske koristi.	- Prepoznajo možne prostore za uvedbo različnih načinov trajnostne pridelave hrane. - Predstavijo ideje za vzpostavitev trajnostne pridelave hrane nadrejenim oz. okolici. - Navdušujejo in motivirajo sodelavce, vodstvo in zaprte osebe za sodelovanje pri uvajanju trajnostne pridelave hrane. - Prek zgleda podpirajo trajnostno razmišljanje in ravnanje.

	Pridelava hrane in uporaba hrane	- Prepoznajo ključne korake za pridelavo hrane. - Znajo prepoznati različne načine organskega gnojenja in kompostiranja in prednosti vsakega. - Opredelijo glavne korake in njihove namene pri pripravi komposta. - Naštejejo in kritično ovrednotijo različne načine za nadzor škodljivcev in bolezni na trajnosten in ekološki način. - Znajo naštet, opisati in izpostaviti prednosti različnih tehnik urbanega kmetovanja. - Razumejo pomembnost uporabe lokalne in sezonske hrane. Pri tem upoštevajo možnosti, ki jih nudi zaporsko okolje. - Znajo opredeliti glavne hranilne snovi v hrani in naštet, za kaj je posamezna hranilna snov pomembna. - Razumejo pomen zmanjševanja količin odpadne hrane. - Znajo svetovati in predlagati različne načine za uporabo odvečne hrane.	- Predstavijo osnovne korake priprave tal za sajenje. - Tehnike kompostiranja preizkusijo v zasebni sferi in ugotovitve predstavijo kolegom (zaposleni). - Opozarjajo na netrajnostno ravnanje s hrano. - Delijo svoje znanje o hranilnih vrednostih in poudarjajo pomen rednega uživanja svežega sadja in zelenjave. - Izpostavijo ekonomski pomen zmanjšanja količin odpadne hrane. - Opozorijo na neustrezne načine hranjenja hrane in pridelkov. - Predlagajo pripravo novih obrokov iz čistih ostankov hrane. - Spodbujajo ustreznejše porcije hrane v jedilnicah. - Se redno dodatno izobražujejo in iščejo nova znanja pri možnostih trajnostnejšega ravnanja s hrano in zmanjševanju odpadne hrane.
--	---	--	---

	Voda	- Razumejo problematiko varčne rabe vode in metode za ohranjanje vode. - Znajo opredeliti probleme in izzive pri varčevanju z vodo. - Naštejejo in opišejo največje porabnike vode v zaporskem sistemu. - Znajo predvidevati, kateri dejavniki lahko vplivajo na povprečno količino porabljene vode. - Znajo opredeliti kaj je siva voda in kako jo lahko ponovno uporabimo. - Znajo naštetati nekaj tehničnih in operativnih ukrepov za varčevanje z vodo. - Se zavedajo osebne odgovornosti in svojega vpliva na možnosti varčevanja in recikliranja vode.	- Prepoznajo vzorce pretirane porabe vode in priložnosti za varčevanje in reciklažo vode. - Prepoznajo posledice problemov oskrbe s pitno vodo kot so zdravstvene težave in povečevanje napetosti. - Prepoznajo naprave za varčevanje z vodo. - Oblikujejo kratek povzetek strategij za varčevanje z vodo. - Spodbujajo in motivirajo zaprte osebe k zmanjšanju porabe vode. - Spodbujajo in motivirajo zaprte osebe k pitju zadostne količine pitne vode.
--	-------------	--	---

Vsebinski sklop	Teme	Znanje	Spretnosti
7. ENERGIJA	Upravljanje z energijo v zaporskem sistemu	- Razumejo osnovne pojme povezane z energijo, kot so obnovljivi in neobnovljivi viri energije, energetska učinkovitost in energetske tranzicije.	- Prepoznajo in analizirajo energetske potrebe v zaporskem sistemu. - Uporabljajo metode za zmanjšanje porabe energije (npr. izklapljanje

		- Poznajo različne vire energije (npr. solarna, vetrna, hidro, fosilna goriva) in njihov vpliv na okolje. - Razumejo koncept energetske učinkovitosti in kako ga je mogoče uporabiti v dnevnih dejavnostih znotraj zatvorskega sistema.	nepotrebnih naprav, uporaba energetske učinkovitih naprav, pravilno vzdrževanje opreme). - Izračunavajo porabo energije za določene dejavnosti v zaporskem sistemu (npr. ogrevanje, hlajenje, razsvetljava).
	Energetska učinkovitost in varčevanje z energijo	- Poznajo načine za doseganje energetske učinkovitosti v zaporskem sistemu (npr. izolacija zgradbe, energetske učinkovite razsvetljave, uporaba avtomatiziranih sistemov za upravljanje energije). - Zavedajo se pomembnosti energetske učinkovitosti za zmanjšanje stroškov in emisije toplogrednih plinov.	- Izvedejo analizo energetske učinkovitosti obstoječih sistemov in infrastrukture v zavodu. - Predlagajo in izvajajo ukrepe za izboljšanje energetske učinkovitosti (npr. zamenjava stare opreme z energetsko učinkovito, optimizacija razsvetljave in ogrevanja). - Spremljajo in poročajo o prihrankih energije in njihovih vplivih na okolje. - Spodbujajo zaprte osebe k energetske učinkovitosti in varčevanju z energijo.
	Uporaba obnovljivih virov energije	- Razumejo prednosti in izzive uporabe obnovljivih virov energije v zaporskem sistemu. - Poznajo različne tehnologije obnovljivih virov energije, ki se lahko uporabljajo v	- Načrtujejo in vodijo projekte uvajanja obnovljivih virov energije v zaporski sistem. - Analizirajo stroške in koristi uvajanja obnovljivih virov energije.

		zaprtyh prostorih (npr. solarni paneli, vetrne turbine, biomasa,...).	- Spremljajo delovanje in vzdržujejo sisteme obnovljive energije, da zagotovijo njihovo učinkovitost. - Izvajajo izobraževanja za zaprte osebe o obnovljivih virih energije in njihovem prispevku k zmanjševanju onesnaževanja okolja z zmanjšanjem emisij toplogrednih plinov.
--	--	---	--

Vsebinski sklop	Navodila za izvedbo
SAMOSTOJNO DELO UDELEŽENCEV	Udeleženci si izberejo dve nalogi iz sedmih obravnavanih tem, ki jih prejmejo pri obravnavi posameznih tem pri organiziranem delu. Nalogi v roku dveh tednov po zaključku organiziranega dela pošljejo izvajalcem programa.

7.) TRAJANJE PROGRAMA USPOSABLJANJA

Program usposabljanja traja **30 ur**, od tega **25 ur organiziranega dela** za obravnavo sedmih vsebinskih sklopov in **5 ur samostojnega dela udeležencev**.

8.) NAČINI PREVERJANJA ZNANJA

Usvojeno znanje, spretnosti in veščine se preverjajo neformalno, sproti. Udeleženci programi sproti ugotavljajo in razpravljajo, kako pridobljeno znanje in veščine uporabiti v praksi pri vsakodnevnom delu oz. pri poučevanju zaprtih oseb. O tem udeleženci razpravljajo v skupini, v dvojicah ali manjših skupinah in nato poročajo celotni skupini. Skupaj z izvajalci programa, multiplikatorji, analizirajo uporabnost znanja v realnih situacijah pri delu z zaprtimi osebami. Neformalno preverjanje znanja poteka tudi preko dela na primerih (kvizi, delo v paru ali v skupinah).

Usvojeno znanje, spretnosti in veščine se preverjajo tudi v obliki samostojnega dela, ko si udeleženci izmed sedmih tem izberejo dve nalogi. Naloge so praktično usmerjene v akcijski načrt vključevanja trajnostnih praks pri delu z zaprtimi osebami.

Za pridobitev potrdila o uspešno opravljenem programu je potrebna **80% prisotnost ter aktivno sodelovanje v programu** (vključevanje v pogovor, delitev izkušenj, samoanaliza, skupinske in individualne vaje, izpolnjevanje vprašalnikov,...) in **pozitivna ocena oddanih dveh izbranih nalog v okviru samostojnega dela**, ki jih udeleženci pošljejo izvajalcem programa v roku dveh tednov po končanem organiziranem delu programa.

9.) ORGANIZACIJA IZOBRAŽEVANJA (OBLIKE IN METODE)

Zaradi narave dela v zaporskem okolju se priporoča izvedba izobraževanja **v treh dneh**. Po zaključku organiziranega dela imajo udeleženci **dva tedna časa, da opravijo še samostojno delo**.

Priporočeno število udeležencev v programu usposabljanja je 8-12.

Multiplikatorji, ki izvajajo program z namenom vključevanja trajnostnih praks pri delu in poučevanju zaprtih oseb, premišljeno uporabljajo kombinacijo oblik, metod in pristopov. Ti so zasnovani tako, da krepijo ozaveščenost, razvijajo praktične kompetence ter spodbujajo dolgoročne spremembe v profesionalni praksi udeležencev in tako prispevajo k ciljem programa.

Priporočene metode, oblike in pristopi

Program se izvaja v obliki praktičnih delavnic. Izvajalci programa, multiplikatorji, izbirajo med številnimi raznolikimi metodami, načini podajanja snovi, vajami in interaktivnimi delavnicami, kjer je potrebna aktivna udeležba oziroma sodelovanje udeležencev – participativne metode. Metode so lahko

praktične vaje in simulacije, študije primerov in konkretne vaje iz prakse pri delu z zaprtimi osebami, na rešitve usmerjen pristop (Solution-Focused Approach), kjer udeleženci rešujejo konkretne trajnostne izzive, s katerimi se lahko srečajo v zaporskih ustanovah, na primer zmanjšanje količine odpadkov, uporaba digitalnih orodij in virov, pristop, ki je usmerjen na dolgoročne koristi za zaprte osebe, vključevanje kreativnih metod učenja (npr. igre vlog,...)

Predznanje se prilagaja potrebam udeležencev.

Oblike dela lahko potekajo tudi v dvojicah, v manjših skupinah, v celotni skupini, na način kot je sodelovalno učenje (Collaborative Learning) - skupinsko delo za spodbujanje interdisciplinarnih rešitev in kolektivnega prevzemanja odgovornosti za trajnostne spremembe.

Priporočene dodatne didaktične tehnike: pripovedovanje zgodb (Storytelling) - uporaba zgodb o uspešnih trajnostnih iniciativah v zaporih, izzivalne diskusije (Socratic Dialogue), uporaba iger in tekmovanj (Gamifikacija) idr.

10.) ZNANJE IN USPOSOBLJENOST IZVAJALCEV PROGRAMA

Izvajalci programa so multiplikatorji, ki so seznanjeni z delom v zaporskem sistemu in imajo znanje iz trajnostnega razvoja, družbene odgovornosti in varovanja okolja. Lahko imajo najmanj visokošolsko znanje iz področja geografije, varstva narave in okolja, zdravja, biologije idr. primerljivih smeri ali imajo drugo visokošolsko izobrazbo in so pridobili znanje iz trajnostnega razvoja, družbene odgovornosti in varovanja okolja v obliki usposabljanja v okviru najmanj 20 ur.

11.) POTRDILO O USPOSABLJANJU

Potrdilo, ki ga prejmejo udeleženci usposabljanja, je neformalnega značaja.

PRILOGA 1 –

VIRI

Mednarodni dokumenti

- Cilji trajnostnega razvoja Združenih narodov (UN SDG)– Cilj 4.7 in Cilj 12.8. <https://sdgs.un.org/goals>
- Organizacija združenih narodov. (2015). *Preoblikovanje našega sveta: Agenda 2030 za trajnostni razvoj*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Svet Evrope. (1989). *Priporočilo št. R(89)12 Odbora ministrov državam članicam o izobraževanju v zaporih*. <https://rm.coe.int/16804fcf2a>

Evropski dokumenti

- European Commission. (2019). *The European Green Deal*, COM(2019) 640 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640>
- European Commission. (2020). *European Judicial Training Strategy 2021–2024*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-judicial-training-strategy-2021-2024_en.pdf

Nacionalni dokumenti

- Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. (2017). *Strategija razvoja Slovenije 2030*. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/SVRK/Strategija-razvoja-Slovenije-2030.pdf>
- Vlada Republike Hrvaške. (2021). *Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine*. <https://strategija.hr/>

Analize in interni dokumenti projekta

- Cene Štupar – CILJ & Centar za izobrazbu. (2024). *Seznam dobrih praks in predlogov na področju trajnostnega razvoja v zaporskih sistemih Republike Slovenije in Republike Hrvaške*. Interni dokument projekta »First in – then out«.
- Cene Štupar – CILJ. (2025). *Evalvacija pilotne izvedbe programa “Aktivacija za trajnostni razvoj” v Republiki Sloveniji*. Interni dokument projekta »First in – then out«.
- Centar za izobrazbu. (2025). *Evalvacija pilotne izvedbe programa “Aktivacija za trajnostni razvoj” v Republiki Hrvaški*. Interni dokument projekta »First in – then out«.

PRILOGA 2 –

PRIPOROČENA LITERATURA IN VIRI ZA POSAMEZNE VSEBINSKE SKLOPE ZA IZVAJALCE PROGRAMA

UVOD V TRAJNOSTNI RAZVOJ

Literatura

- Kikec, T. (2023). *Podnebne spremembe - kako se prilagodim*. Digitrajni učitelj. Ljubljana, Rokus Klett.
- Žibern, I. (2021). *Antropogene podnebne spremembe, 1. del: Naravni vzroki za spreminjanje podnebja na Zemlji*. Filozofska fakulteta univerze v Mariboru. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ff.um.si/wp-content/uploads/Ziberna-Antropogene-podnebn-spremembe-1.del-Naravni-vzroki-za-spreminjanje-podnebja-na-Zemlji.pdf>.

Internetni viri

- Amnesty International. *Cilji trajnostnega razvoja*. <https://sola.amnesty.si/ctr> (28. 11. 2024).
- Anić M., Buhin Huzanić M., Pavlić T., Pleić, T. *Geografija 1, digitalni obrazovni sadržaji za prvi razred opće gimnazije*. <https://edutorij-admin-api.carnet.hr/storage/extracted/af0509d5-844b-4eea-bf1f-aede697f1e0a/geografija-1-1.html> (5. 12. 2024).
- Astronomski magazin. *Animacija "nagib" za članak u Astronomskom magazinu*. <https://www.youtube.com/shorts/paaKig05OVE> (29. 11. 2024).
- Astronomski magazin. *Animacija "ekscentricitet" za članak u Astronomskom magazinu*. <https://www.youtube.com/watch?v=BeyLq-FodpM> (29. 11. 2024).
- Astronomski magazin. *Animacija "precesija" za članak u Astronomskom magazinu*. https://www.youtube.com/shorts/UDbt1D_tUAW (29. 11. 2024).
- Fandom Community. *PangaeaUltima*. https://speculativeevolution.fandom.com/wiki/Pangaea_Ultima (29. 11. 2024).
- Europska agencija za okoliš. *Emisije stakleničkih plinova u EU-u po onečišćujućim tvarima*. https://www.europarl.europa.eu/resources/library/images/20241202PHT25741/20241202PHT25741_original.png (5. 12. 2024).

- Evropski parlament. *Izpusti toplogrednih plinov po državah in sektorjih (infografike)*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/sl/article/20180301STO98928/izpusti-toplogrednih-plinov-po-drzavah-in-sektorjih-infografike> (5. 12. 2024).
- Evropski parlament. *Koliko izpustov CO2 v EU povzročajo avtomobili (infografike)*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/sl/article/20190313STO31218/koliko-izpustov-co2-v-eu-povzrocajo-avtomobili-infografike> (5. 12. 2024).
- Global Footprint Calculator. *What is your ecological footprint?* <https://www.footprintcalculator.org/home/en> (8. 12. 2024).
- Global Footprint Network 2025. https://data.footprintnetwork.org/#/?_ga=2.90017432.2046689812.1663225398-2003458953.1663225398 (8. 12. 2024).
- Inštitut za zdravje in okolje. *Kakšen je tvoj ekološki odtis?* <https://izo.si/en/izracunaj-ekoloski-odtis/> (8. 12. 2024).
- International Civil Aviation Organization. *CAO Carbon Emissions Calculator (ICEC)*. <https://www.icao.int/environmental-protection/CarbonOffset/Pages/default.aspx> (5. 12. 2024).
- Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. *E-torba*. <https://etorba.sio.si/etorba/sl/books/7/read/page-34.xhtml#m239334> (28. 11. 2024).
- Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. *E-torba*. <https://etorba.sio.si/etorba/sl/books/7/read/page-09.xhtml#m108300> (28. 11. 2024).
- N1SLO. *Resnice in laži: koliko CO2 je v ozračju in zakaj ima tako velik vpliv*. <https://n1info.si/novice/slovenija/resnice-in-lazi-koliko-co2-je-v-ozracju-in-zakaj-ima-tako-velik-vpliv> (28. 11. 2024).
- Osnovna škola Supetar. *Staklenički plinovi*. http://www.os-supetar.skole.hr/me_unarodna_godina_odr_ive_energije/eko_znanje/ekologija?news_hk=5602&news_id=704&mshow=1162 (5. 12. 2024).
- School of Geosciences University of Sydney NSW. *EarthByte Group*. <http://www.earthbyte.org/modelling-global-precipitation-since-250-million-years-ago/> (4. 12. 2024).
- Škola za život. *Geografija; 1 r gimnazije; Nastanak orografskih padalina*. <https://www.youtube.com/watch?v=AYNxQGx4jqQ> (5. 12. 2024).
- Universe Today, space and astronomy news. *Pangea*. <https://www.universetoday.com/tag/pangea/> (4. 12. 2024).
- Wikipedia. *Pangea*. https://simple.wikipedia.org/wiki/Pangaea#/media/File:Pangaea_continents.svg (28. 11. 2024).
- Wikipedia. *Milutin Milanković*. https://sl.wikipedia.org/wiki/Milutin_Milankovi%C4%87 (28. 11. 2024).

VPLIV POSAMEZNIKA NA SPREMEMBE

Internetni viri

- Carnet. (2021). *Utjecaj čovjeka na ekosustav*. https://edutorij-admin-api.carnet.hr/storage/extracted/2438520/j_2.html (22. 10. 2024).
- Doc. dr.sc. Andreja Bubić i doc. dr. sc. Tonča Jukić. (2016). *Jedna lasta (ne) čini proljeće: perspektiva pojedinca u kontekstu održivoga razvoja*. <https://hrcak.srce.hr/file/276583> (12. 12. 2024).
- Ekonomski institut Zagreb. (2009). *Parcipativno odlučivanje za održivi razvoj*. <https://www.eizg.hr/publikacije/knjige/participativno-upravljanje-za-odrzivi-razvoj/628> (12. 1. 2025).
- Europska komisija. *Access to European Union law*. <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/glossary/sustainable-development-goals.html> (15. 12. 2024).
- Europski parlament. (2024). *Kružno gospodarstvo*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/hr/article/20151201STO05603/kruzno-gospodarstvo-definicija-i-koristi-koje-donosi> (22. 10. 2024).
- Institut za društveno odgovorno poslovanje. (2021). <https://idop.hr/ciljevi-odrzivog-razvoja/> (22. 12. 2024).
- Inženjeri zaštite životne sredine. (2023). <https://reciklaza.biz/rec-struke/koncept-zero-waste-u-hrvatskoj/> (22. 12. 2024).
- Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske. (2019.) <https://mpudt.gov.hr/zajednice-uzor-obiljezavaju-prvu-godinu-provodjenja-projekta/21052> (12. 1. 2025).
- Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije (2024). <https://mpudt.gov.hr/obiljezena-sedma-godisnjica-zajednica-uzor/29557?lang=el> (12. 12. 2024).
- OpenAI. (2024). ChatGPT (GPT-4-turbo). Veliki jezikovni model. OpenAI. (27. 11. 2024).
- Pravilnik o tretmanu zatvorenika (»Narodne novine«, broj 123/21). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2021_11_123_2109.html (22. 10. 2024).
- Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske (2009.) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_03_30_658.html (22. 10. 2024).

V ZDRAVEM TELESU ZDRAV DUH IN ZDRAVO OKOLJE

Literatura

- Clear, J. (2020). *Atomske navade*. Miš založba.
- Dispenza, J. (2017). *Odvadite se biti to, kar ste*. Založba Primus d.o.o.
- Dispenza, J. (2017). *Placebo ste vi*. Založba Primus d.o.o.
- Goleman, D. (1997). *Čustvena inteligenca*. Založba Mladinska knjiga.
- Hosta, dr. Milan (2024). *Zadihaj! Učbenik ljuboživosti 1. del*. Primus d.o.o.

- Hudovernik, Janez (2023). *Moč dihanja*. Pro Acta d.o.o.
- Megla, M. (2019). *Stres, kuga sodobnega časa*. Reset, Restart založništvo.
- Sandeman, S. (2023). *Vdihni, izdihni*. Učila.
- Wolf, R. (2010). *The Paleo Solution: The Original Human Diet*. Victory Belt Publishing.

Internetni viri

- Ministrstvo za zdravje. *Nacionalni program o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015-2025, Dober tek Slovenija*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/Preventiva-in-skrb-za-zdravje/Varovanje-in-krepitev-zdravja/prehrana-in-tel-dej-np-DTS/DTS-nac-prog-_brošura_web_2016.pdf (10. 11. 2024).
- Nacionalni inštitut za javno zdravje. *Urejeno spanje za vse*. <https://nijz.si/wp-content/uploads/2024/04/Spanje-klikabilen-dokument-v4.pdf> (23. 11. 2024).
- Scientific Reports. *Effect of breathwork on stress and mental health: A meta-analysis of randomised-controlled trials*. <https://www.nature.com/articles/s41598-022-27247-y> (23. 11. 2024).
- The Human Being Project. *The Science of Breathwork: Benefits and Techniques Backed by Research*. <https://thehumanbeingproject.co/science-of-breathwork/> (23. 11. 2024).

ODPADKI IN RECIKLAŽA

Literatura

- Bogataj L.K. (2017). *Planet, ki ne raste*. Cankarjeva založba.

Internetni viri

- DINOS družba za pripravo sekundarnih surovin, d.o.o. *Kaj vse je embalaža: merila za razvrščanje in ponazoritveni primeri*. <https://www.uredi-embalazo.si/blog/kaj-vse-je-embalaza-merila-za-razvrscanje-in-ponazoritveni-primeri/> (12. 11. 2024).
- Društvo Verjamem vate. *Naša trgovin'ca*. <https://www.verjamemvate.si/nasa-trgovinca/> (12. 11. 2024).
- Ekoglobal.net. *Kaj je recikliranje?* <https://ekoglobal.net/kaj-je-recikliranje/> (12. 11. 2024).
- ESG 183. *V e-odpadkih je skrito izjemno bogastvo, a je prezrto*. <https://www.zelenaslovenija.si/wp-content/uploads/2023/11/ESG-183.pdf> (12. 11. 2024).

- European Space Agency. *Space Junk*.
https://www.esa.int/ESA_Multimedia/Videos/2019/02/Distribution_of_space_debris_in_orbit_around_Earth%20%20https://www.nationalgeographic.com/science/article/space-junk (12. 11. 2024).
- Evropski parlament. *Plastični odpadki in reciklaža v EU*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/sl/article/20181212STO21610/plasticni-odpadki-in-reciklaza-v-eu-infografika> (12. 11. 2024).
- Evropski parlament. *Plastika v oceanih: dejstva, posledice in novi predpisi EU*.
<https://www.europarl.europa.eu/topics/sl/article/20181005STO15110/plastika-v-oceanih-dejstva-posledice-in-novi-predpisi-eu> (12. 11. 2024).
- Glasilo Uradni list Republike Slovenije. *Uredba o ravnanju z embalažo in odpadno embalažo*. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2021-01-1053/uredba-o-embalazi-in-odpadni-embalazi> (12. 11. 2024).
- Javno podjetje Komunala Slovenj Gradec d.o.o. *Hierarhija ravnanja z odpadki*. <https://www.komusg.si/ravnanje-z-odpadki> (12. 11. 2024).
- Javno podjetje vodovod kanalizacija snaga d.o.o. *Odpadki*. <https://www.vokasnaga.si/odpadki> (12. 11. 2024).
- Komunala Slovenska Bistrica d. o. o.. *Nevarni odpadki*. <https://www.komunala-slb.si/nevarni-odpadki.html> (12. 11. 2024).
- Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo. Direktorat za okolje. *Ravnanje z odpadki*. <https://www.gov.si teme/ravnanje-z-odpadki/> (12. 11. 2024).
- Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo. Direktorat za okolje. *Vrste odpadkov*. <https://www.gov.si teme/vrste-odpadkov/> (12. 11. 2024).
- Montel Energetika.NET d.o.o. *Ponovna uporaba odpadkov – rešitev v boju proti nakopičeni odpadni plastični embalaži*.
<https://www.energetika.net/novice/clanki/ponovna-uporaba-odpadkov-%E2%80%93-resitev-v-boju-proti-nako> (12. 11. 2024).
- Nacionalni inštitut za javno zdravje. *Ravnanje s kuhinjskimi odpadki*. <https://nijz.si/moje-okolje/varnost-zivil/ravnanje-s-kuhinjskimi-odpadki/> (12. 11. 2024).
- Najin trening, Naja Ulaga s.p. *GREHI HITRE MODE ali zakaj je ta okoljsko neodgovorna?* <https://relovelabel.com/slo/grehi-hitre-mode-okolje/> (12. 11. 2024).
- ProPLUS. *Evropejec zavrže 11 kilogramov oblačil na leto*. <https://www.caszazemljo.si/trajnostno/evropejec-zavrze-11-kilogramov-oblacil-na-leto.html> (12. 11. 2024).
- ProPLUS. *WHO: Kopičenje e-odpadkov vpliva na zdravje več milijonov otrok*. <https://www.caszazemljo.si/ekologija/who-kopicenje-e-odpadkov-vpliva-na-zdravje-milijonov-otrok.html> (12. 11. 2024).
- PUP-Sauberacher d.o.o. *Nevarni odpadki*. <https://www.pup-sauberacher.si/index.php/domov/locevanje-odpadkov/nevarni-odpadki> (12. 11. 2024).

- Lončar, S. (2021). *Samooskrba v praksi*. Jasno in glasno d.o.o.
- Vickers A. (2001). *Handbook of Water Use and Conservation*. Waterplow Pr.

Internetni viri

- Bueaou Veritas Slovenia. *4 načini za trajnostno proizvodnjo hrane*. <https://www.bureauveritas.si/newsroom/4-nacini-za-trajnostno-proizvodnjo-hrane> (19. 10. 2024).
- Sustainable Food Trust. *The power of food for rehabilitation in prisons*. <https://sustainablefoodtrust.org/news-views/the-power-of-food-for-rehabilitation-in-prisons/> (20. 10. 2024).
- Svjetska organizacija za zaštitu prirode i vodeći glas za prirodu. *Priroda nestaje*. <https://www.wwfadria.org/hr/> (27. 1. 2025).
- Udruga koja pruža edukativne materijale o štednji vode i ekologiji. *Zelena akcija*. www.zelena-akcija.hr (28. 1. 2025).
- Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta. *Hrana ni odpadke: preprečevanje, zmanjševanje in uporaba odpadne hrane*. <https://www.bf.uni-lj.si/sl/raziskave/raziskovalni-projekti/2021030217220822/hrana-ni-odpadek:-preprecevanje,-zmanjsevanje-in-uporaba-odpadne-hrane> (20. 10. 2024).
- Recosi d.o.o., so.p. *Vpliv elektronskih naprav na okolje*. <https://www.recositech.com/blog/vpliv-elektronskih-naprav-na-okolje.html?srltid=AfmBOoq0WCU5vdQ19PoQFSzINzezCMW3c9NRYas9KCRQBFsteN9J3O90> (12. 11. 2024).
- Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo. *Uredba o odpadni električni in elektronski opremi*. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=URED6521> (12. 11. 2024).
- Styria Media si, d. o. o. *Merjenje emisij: Električni avtomobili v čisto drugi luči*. <https://www.zurnal24.si/avto/na-strom/merjenje-emisij-elektricni-avtomobili-v-cisto-drugi-luci-385600> (12. 11. 2024).
- Youtube. Maron M. End Times Fun on Netflix. *We did everything we could*. https://youtube.com/shorts/Ug6py7PoHR8?si=eDbBXdw_CP_Hv5Vr (12. 11. 2024).

ENERGIJA

Literatura

- Brown, M., & Sovacool, B. K. (2011). *Climate Change and Global Energy Security: Technology and Policy Options*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Goswami, D. Y., & Kreith, F. (2007). *Handbook of Energy Efficiency and Renewable Energy*. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Harris, J. M., & Roach, B. (2018). *Environmental and Natural Resource Economics: A Contemporary Approach*. London: Routledge.

- Heinberg, R. (2011). *The End of Growth: Adapting to Our New Economic Reality*. Gabriola Island, Canada: New Society Publishers.
- UNESCO (2014). *Education for Sustainable Development: A Global Commitment*. Paris: UNESCO Publishing.

Internetni viri

- Hrvatska elektroprivreda (HEP). (2024). *Savjeti za štednju energije*. <https://www.hep.hr> (22. 10. 2024).
- Koreqt. *Praktični vodič za uštedu energije*. <https://koreqt.hr/savjeti/prakticni-vodic-za-ustedu-energije/> (22. 10. 2024).
- OpenAI. (2024). ChatGPT (GPT-4-turbo). Veliki jezikovni model]. OpenAI. (27. 11. 2024).
- Sustainability in Prisons Project (SPP). *Službene informacije o održivosti u zatvorskim sustavima*. <http://sustainabilityinprisons.org/> (22. 10. 2024).
- United Nations Development Programme (UNDP). (2016). *Guide to Sustainable Energy Practices*. <https://www.undp.org> (22. 10. 2024).

PRILOGA 3 –

KATALOG KOMPETENC ZA PROGRAM USPOSABLJANJA »AKTIVACIJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ«